

5 Eylül 1976'da alındı.

TOPLUMSAL YAPI VE EĞİTİM

Melih ERSOY

Kapitalist üretim biçimi, yapısı gereği eşit olmayan gelişme yasalarına uyar. Bu toplum biçiminin bir dengeler bütünü olduğunu savlayan görüş, kuramla nesnel gerçeklik arasındaki uyumsuzluğun nedenini piyasa mekanizmasının tam olarak işleyememesine bağlar. Bu yapı içinde eğitim kurumlarının ana işlevleri: 1) Toplumsal üretim için gerekli temel bilgi ve becerileri öğretmek, geliştirmek, 2) Sistemin ideolojisini yaymak, benimsetmek olarak özetlenebilir. Bu ana işlevler yanında kapitalizmin kendine özgü iç çelişkilerinin yarattığı eşitsizliklerin giderilmesinde eğitimin büyük katkısı olduğu savı, bu toplum biçiminin meşru kılınmasında etkili bir araç olarak kullanılır. Bu yazıda eğitim kurumlarının üretimin yapısı ile olan ilişkileri, toplumsal yapı içindeki yeri ve işlevleri konusunda radikal iktisatçıların¹ geliştirdiği kuramsal çerçeve ana çizgileriyle özetlenmeye çalışılacaktır.

1. ABD'nde Radikal Politik İktisatçılar Birliği (The Union For Radical Political Economics) çevresinde toplanan iktisatçılar. Yazıda, bu birlik üyelerinin özellikle ABD'nde eğitimin yapısı konusunda yaptıkları araştırmalar ve çözümler derlenmiştir. Bu nedenle, değerlendirmede ABD'nin kendine özgü koşulları göz önünde tutulmalıdır.

ÜST YAPI KURUMU OLARAK EĞİTİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Üretim teknolojisi ve üretim ilişkilerinin evrimine koşut olarak eğitim sisteminin evrimi de üç aşamada incelenebilir: Kapitalist öncesi, kapitalist ve tekelci kapitalist dönemler. Bu üç aşamada belirleyici üretim biçimi, ana üretim birimi, üretimin toplumsal ilişkileri, bir toplumsallaştırma (socialization) kurumu olarak eğitimin farklı üretim biçimleri içindeki yeri ve işlevleri aşağıda kısaca açıklanmıştır.²

1.1 Üretim Biçimi: Kapitalist Öncesi- Küçük Üreticilik- Üretim Birimi: Aile-Geleneksel-

İşin Niteliği: Hangi ürünün, ne kadar ve nasıl üretileceğine aile karar verir. Üretim için gerekli beceriler evde kazanılır. Çalışma koşulları ve ilkeleri bu çerçeve içinde aile tarafından ve aile içinde belirlenir. Kısacası, çalışma yaşamında yöneten ve denetleyen ile yönetilen ve denetlenenin özdeşliği söz konusudur.

Üretimin Toplumsal İlişkileri: Emek sürecini, yetke (otorite) yapısını, beklenen davranış tiplerini belirleyen ve artık ürüne sahip olan geleneksel aile birimidir.

Toplumsallaştırma Kurumları: Aile; üretim biçiminin gerektirdiği somut beceriler ve toplumsal ilişkiler bütünüdür. Dinsel kurumlar; toplumsal yapı ile gelişmeyen tinsel değerlerin ve davranış

2. S. BOWLES, Unequal Education and the Reproduction of the Social Division of Labor, *The Review of Radical Political Economics*, v.3, n.4, 1972, p.1-11.

biçimlerinin öğretildiği yer niteliğindedir. Eğitim Kurumları; İkel üretim teknolojisinin gerektirdiği becerilerin ailede, toplumsal değerlerin kilisede öğretildiği bir yapıda eğitim kurumlarının toplumsal yapıyı etkileme olanaklarının sınırlı kalacağı açıktır. Çok küçük bir toplumsal kesime hizmet eden bu kurumların ana görevleri; din adamları ve az gelişmiş devlet bürokrasisinde çalışacak elemanlar yetiştirmektir.

Toplumsal Sınıf Yapısının Yeniden Üretilmesi: Miras yoluyla mülkiyetin çocuklara geçmesi, pratikte öğrenilen meslek, toplumsal sınıf yapısının yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Yukarıda izlenebileceği gibi, ana üretim birimi ve toplumsallaştırma kurumu ailedir. Diğer kurumlar bu ana kurumla verilen değerleri güçlendirmekte ve sağlamlaştırmaktadır. Kısacası, toplumsal yapıda görelî, geçici bir uyum ve denge sağlanmıştır.

1.2 Üretim Biçimi: Kapitalizm

Üretim Birimi: Fabrika

İşin Niteliği: Üretim araçlarından yoksun bırakılan yığınlar işgüçlerini ücret karşılığı satmak zorunda kalırlar. Üretimi planlayan, hangi ürünün, ne kadar, nasıl ve nerede üretileceğine karar veren-emek sürecini denetleyen, sanayi ve tarım kapitalistleridir. Üretim için gerekli beceri fabrikada öğrenilir. İşçi, ürün ve üretim sürecine yabancılaşmıştır. Kısacası, yöneten ve denetleyen ile yönetilen ve denetlenilenin ayrılığı söz konusudur.

Üretimin Toplumsal İlişkileri: Yetke yapısı, beklenen davranış tipleri, işyerinin tepki özellikleri fabrikada geliştirilir.

Toplumsallaştırma Kurumları: Aile-çekirdek-; kapitalist öncesi toplumun toplumsal ilişkilerini sürdürmektedir. Dinsel kurumlar; laik, akılcı düşüncenin yayılması ve güçlü rakip örgütlerin ortaya çıkması ile kitleler üstündeki yetkesini yitirmiştir. Eğitim Kurumları; Ailenin üretim birimi olma niteliğini yitirmesi, yeni üretim biçiminin gerektirdiği toplumsal ilişkileri öğretecek, meşru kılacak bir toplumsallaştırma kurumunun geliştirilmesini zorunlu kılar. Eğitim kurumları yapısal değişiklik geçirip - kitle eğitimi -, yeni nitelikler kazanarak bu kurumsal boşluğu doldurma görevini üstlenirler. Böylece, sanayileşme kitle eğitimine geçiş için gerekli ön koşulları yaratırken toplumsal üretimin eğitimle bütünleşmesi, bu kurumların sistem içindeki işlev ve etkilerini de giderek arttırır. Kitle eğitimi ile teknolojik ilerleme için gerekli insan gücü ve bilgi üretiminin sistemli bir biçimde sağlanması yanında üretimin gerektirdiği toplumsal ilişkilerin bireylere genç yaşlarda öğretilmesine çalışılır. Kısacası, "Okuldaki toplumsal ilişkiler işyerinin toplumsal ilişkilerini kopye ederek genç insanların toplumsal işbölümüne uymalarına yardımcı olur."³

Toplumsal Sınıf Yapısının Yeniden Üretilmesi: Miras yoluyla edinilen mülkiyet yanında, en iyi eğitim kurumlarında öğrenim görme olanakları bulunan egemen sınıflar bu ayrıcalıklarını da yürürlükteki toplumsal güçler dengesi ve sınıfsal yapının yeniden üretilmesi için bir araç olarak kullanırlar.

Özetle, küçük üreticiliğin çökmesi, sanayi ve tarımda kapitalist üretim biçiminin güçlenmesiyle işçileşen yığınlar yeni bir yapıya ayak uydurmak zorunda kalırlar. Kapitalist üretimin ve özellikle fabrika sisteminin yaygınlaşması, ana üretim biçimi ve toplumsallaştırma kurumu olarak ailenin rolünü temelinden çökertir. Böylece, yeni üretim biçiminin doğurduğu

3. S. BOWLES, Unequal Education and the Reproduction of the Social Division of Labor, *The Review of Radical Political Economics*, v.3, n.4, 1972, p.5.

toplumsallaştırma kurumlarındaki bunalımın eğitimde yapısal değişiklikle -kitle eğitimi ile- çözülmesi yoluna gidilmiştir.

1.3 Üretim Biçimi: Kapitalizm-Tekelci Aşama-

Üretim Birimi: Ulusal ve çok uluslu büyük şirketler

Üretimin toplumsal ilişkileri: İşbölümü, emekçi ve üretim süreci üzerindeki denetimi yoğunlaştırmak için iktisadi gereksinmelerin çok ötesinde küçük parçalara ayrılmıştır. Şirketlerin yapısı sıradüzensel (hierarchical) ve totaliterdir. Bu yapı içinde sıradüzenin her bir aşamasından beklenen yetke yapısı, disiplin, davranış biçimleri, sorumluluk ve benzeri nitelikler farklılıklar gösterir. İşin niteliği ve yabancılaşma yine yapının her bir aşamasında farklı özellikler taşır. Hızla gelişen hizmet kesiminde de benzer ilişkilerin geçerlilik kazandığı bir yapı oluşturulmaktadır.

Toplumsallaştırma Kurumları: Eğitim kurumları kendi yapılarını yeni üretim koşullarına uygun duruma getirme çabasındalardır. Eğitimin her bir aşamasında şirketlerin iç yapısındaki sıradüzensel örgütlenmenin gerektirdiği insanlar yetiştirilmesine çalışılır. Hizmet kesimindeki yeni gelişmeler, özellikle yükseköğretim kurumlarında katmanlaşma önerilerini de birlikte getirir.

Sınıf Yapısının Yeniden Üretilmesi: Eğitim kurumları sınıf yapısının yeniden üretilmesi ve yapının meşru kılınmasında önemli rol oynarlar. Ancak, karşılaşılan yeni bir sorun yani, emekçi sınıfların çocuklarının sistemin emebileceğinden çok daha büyük bir kesiminin yükseköğretim yapma olasılığının artması yapının bu gelişmeyi yavaşlatıcı, önleyici önlemler getirmesini zorunlu kılar. Baraj sistemi ve benzeri araçlarla bu sınıfların eğitimlerini sürdürme olanakları kısıtlanarak çelişkinin -geçici de olsa- giderilmesine çalışılır.

Özetle, bu dönemde toplumsallaştırma kurumu olarak eğitimin önemi daha da artmıştır. İşgücündeki katmanlaşmaya koşut olarak eğitim kurumları da gerekli yapısal değişikliklere uğramıştır. Egemen sınıfların çocukları en iyi okullarda, en iyi olanaklarla eğitilmekte, alınan eğitimin niteliği de toplumsal işbölümündeki yeri belirlemekte önemli bir etmen olmaktadır. Diğer taraftan, kişilerin toplumsal işbölümündeki konumları gelir düzeylerinin ve toplumsal durumlarının bir belirleyicisi olduğundan, eğitim toplumsal sınıf yapısının meşru kılınmasında etkin bir araç olarak kullanılmaktadır.

EĞİTİM KURUMLARININ TOPLUMSAL YAPI İÇİNDEKİ YERİ VE İŞLEVLERİ

Bu konuda ileri sürülen görüşler üç grupta incelenebilir.⁴ Muhafazakârlar ve liberaller eğitimin toplumsal yapı içindeki yeri, işlevleri, bu alanda karşılaşılan sorunların kaynakları, başarısızlıkların nedenleri ve benzeri konularda aynı veya birbirine çok yakın varsayımlardan hareket ederler. Ayrıldıkları nokta bu sorunların çözümleri ile ilgili önerileridir. Radikaller, eğitimin toplumdaki rolünün temel, kendi deyimleriyle, "sistem-belirleyici"⁵ kapitalist kurumların yapısına bağlı olduğunu ileri sürerler. Sistem -belirleyici kapitalist kurumlar toplumdaki sınıf farklılıklarının, üretim ve bölüşüm yapısının korunmasına yardım ederler. Radikallere göre kapitalist üretim biçimini belirleyen bu temel kurumlar var oldukları sürece eğitimin yapısında kökten değişikliklere gidilebilmesi olanaksızdır. Bu nedenle, henüz alacağı biçimin

4. D.M. GORDON (Ed.), *Problems in Political Economy: An Urban Perspective* Massachusetts: D.C. Heath and Company, 1971, pp. 165-170.

5. Radikal İktisatçılara göre temel, yani "sistem belirleyici" kapitalist kurumlar şunlardır: İşgücünün meta olarak alınıp satıldığı emek piyasası; iş sürecinin kapitalistler tarafından denetimi; mülkiyetin yasal ilişkileri; kapitalist sisteme özgü kişilikler bütünü -*homo economicus*-; ideoloji.

belirlenmediği bir toplum yapısı için eğitim modelleri geliştirmek yerine yürürlükteki modellerin varsayımlarını ve karşılaşılan sorunlara sistemi korumak koşulu ile getirilen çözüm önerilerinin eleştirisiyle yetinmektedirler. Şimdi farklı yaklaşımların eğitimle ilgili varsayımlarını ve radikallerin karşı görüşlerini açıklayalım.

2.1 Muhafazakâr ve Liberal Görüş

2.1.1 Kapitali geleneksel olarak sabit kapital ile (bina, makineler vb.) özdeş tutan neo-klasik görüş yanında 'insan kapitali' (human capital) adı verilen yeni bir kavram geliştirilmiştir.⁶ İnsan kapitaline yapılan yatırımlardan en önemlisi olarakta kişilerin eğitimleri için yaptıkları harcamalar gösterilmektedir.

6. T. SCHULTZ, *Investment in Human Capital*, *The American Economic Review*, March, 1961.

Eğitimin temel yararı ekonomik verimliliğe olan katkısıdır. İktisatçılar bunu 'eğitimin getirisi' (returns to education) veya 'insan kapitaline yapılan yatırımın getirisi' (returns to investments in human capital) terimleriyle ifade ederler. Bireylerin gelir düzeyleri kendi eğitimleri için yaptıkları toplam yatırım giderleri ve bu yatırımın ortalama getiri hızının (average rate of return) bir işlevidir. Yetenekli kişilerde eğitime yapılan yatırımın ortalama getiri hızının yüksek olması bu kimselerin eğitimlerini en üst aşamalara değin sürdürmelerine neden olur. Örneğin, üniversite bitirmiş bir kişinin gelir düzeyinin bir lise mezunundan yüksek olmasında iki ana neden vardır: a) Üniversite eğitimi görmüş olması yani, insan kapitaline yapılan yatırımın görece fazlalığı, b) Lise mezunundan daha yetenekli olması yani, bu yatırımın ortalama getiri hızının görece yüksekliği. Muhafazakar ve liberal görüşler gelir dağılımındaki dengesizliği bu kurumla açıklamaya çalışırlar. Buna göre dengesizliğin ana belirleyicileri kişilerin yaşamları boyu kendi eğitimleri için yaptıkları toplam harcama ve bireysel yetenekleridir.^{8,9}

8. M. BLAUG (ed.) *The Economics of Education*, London: Penguin, 1968,

9. G. S. BECKER, *Human Capital*, New York: Columbia University Press, 1964, pp.7-61.

2.1.2 Eğitimin kazandırdığı kişisel beceriler, bilgi düzeyi, kavrama yeteneği verimliliği arttırır. Dolayısıyla, gelir düzeyinin yükselmesini sağlar.

2.1.3 Eğitim kapitalist sistemde piyasa mekanizmasının yarattığı eşitsizliklerin giderilmesine yardımcı olur.

2.1.4 Eğitim toplumsal ve iktisadi devingenliğin artmasında önemli rol oynar. Bununla ilgili üç varsayım şöyle özetlenebilir: a) Zaman içinde gelir dağılımındaki eşitsizlik azalmıştır, b) Bu dağılım içinde nesiller arası toplumsal devingenlik artmıştır, c) Bu iki olgunun oluşmasında eğitim önemli rol oynamıştır.

2.2 Radikal Görüş

2.2.1 Toplumdaki sınıfsal katmanlaşma eğitimin kişinin gelir düzeyini arttırmadaki katkısını sınırlamaktadır. Aynı eğitimi alan fakat sınıf, ırk ve cinsiyetleri farklı olan kimselerin mezuniyet sonrası işsiz kalma, benzer mesleklere girme veya gelirlerini benzer oranlarda arttırma olasılıkları çok değişiktir.⁷

7. B. HARRISON, *Education and Underemployment in the Urban Ghetto*, *Problems in Political Economy: An Urban Perspective*, ed. D.M. Gordon, Massachusetts: D.C. Heath and Company, 1971, pp. 181-190.

2.2.2 Eğitim kişilerin becerilerini, bilgi düzeylerini ve

10. S.BOWLES and H.LEVIN, The Determinants of Scholastic Achievement: An Appraisal of Some Recent Evidence, *Journal of Human Resources*, Winter, 1968

11. P.C.SEXTON, *Education and Income*, New York: Viking, 1964.

12. S.BOWLES, Schooling and Inequality from Generation to Generation, *Journal of Political Economy*, May-June, 1972.

13. J.GUTRIE et al., *Inequality and Schools*, Washington: The Urban Condition 1969.

14. J.D.OWEN, Inequality and Discrimination in the Public School System: Some Empirical Evidence, *Economics: Mainstream Readings and Radical Critiques*, ed. D.Mermelstein New York: Random House, 1970, pp.137-147.

15. S.BOWLES, The Integration of Higher Education into the Wage Labor System, *The Review of Radical Political Economics*, v.6, n.1, 1974.

16. S.BOWLES and R.GIRTIS, *IQ in the U.S. Class Structure*, Discussion Paper Series n.262, Harvard Institute of Economic Research, December, 1972.

17. I.ILLICH, Why We Must Abolish Schooling, *New York Review of Books*, July 2, 1970.

18) M.FRIEDMAN, *Capitalism and Freedom*, Chicago: University of Chicago Press, 1962, pp. 85-107.

19. D.M.GORDON (ed.), *Problems in Political Economy: An Urban Perspective* Massachusetts: D.C.Heath and Company, 1971, p.170.

kavrama yeteneklerini yükselterek verimliliklerini arttırmaktan ziyade kapitalist üretimle uyuşabilen davranış biçimlerinin gelişmesine yardım eder.

2.2.3 Eğitim fırsat eşitliğini geliştirmekten çok sınıfsal yapının korunmasına katkıda bulunur. Bilimsel araştırmalarla saptanmıştır ki: a) Öğrencilerin aldıkları eğitimin niteliği ana babalarının sınıfsal konumunca belirlenir. Öğrenci ailelerinin gelir düzeyleriyle yüksek öğretim görme olasılıkları arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Benzer yeteneklerde de olsalar kişilerin bir üst eğitim kurumuna devam etmelerini belirleyen en önemli etmen ailelerinin sınıf kökenidir.^{10,11,12} b) Kapitalist devletin eğitimde kaynak dağılımı politikası sınıfsal eşitsizliği güçlendirici yöndedir. Genellikle, gelir düzeyi düşük olan yerlerde öğrenci başına harcama ve eğitimin niteliği de düşük olmaktadır.^{13,14}

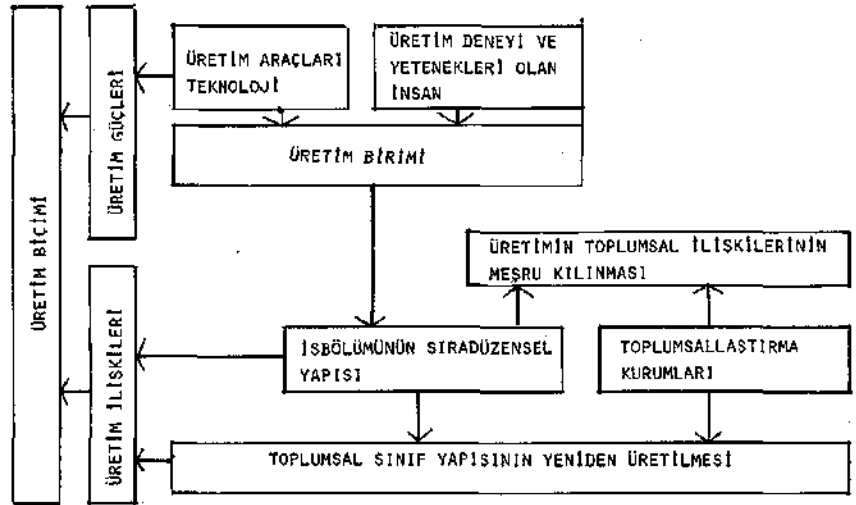
2.2.4 Eğitim yürürlükteki sınıfsal yapının meşru kılınmasında rol oynayarak sosyal devingenliğin önlenmesine katkıda bulunur.^{15,16,17}

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Eğitimin toplumsal yapı içindeki yeri ve işlevleri konusunda farklı görüşleri böylece özetledikten sonra şimdi de bu kurumlarda eşit olmayan gelişmelerin yarattığı sorunların çözümünü için önerilenleri görelim. Muhafazakarlar göre tüketici istemlerini en iyi biçimde karşılayacak ortama her türlü müdahaleden uzak, özgür yarışmanın egemen olduğu piyasa mekanizması ile ulaşılabilir. Eğitimde de tam yarışma koşulları yaratılmalı, aileler çocuklarını diledikleri okullarda okutabilmelidirler. Devlet eğitim alanını tümüyle özel kesime bırakmalıdır. Bu alanda tam yarışma koşullarının yaratılması ile yüksek nitelikli eğitim kurumlarına istem artacak, bu gibi kurumlar hızla gelişecek, düşük nitelikli eğitim veren kurumlar ise ya niteliklerini yükseltmek, ya da kapanmak zorunda kalacaklardır. Bu çerçevede içinde devletin görevleri; a) Her bir yurttaşın alması gereken en az eğitim için gerekli parasal olanakları kişilere eşit olarak sağlamak, b) Özel kesim tarafından işletilen eğitim kurumlarını denetleyerek belirli bir niteliğin altına düşmelerini önlemek olarak özetlenebilir.¹⁸

Liberallerin devlete güvenleri daha fazladır. Piyasa mekanizmasının kendi kuralları çerçevesinde eğitimin niteliğini yükseltebileceğine inanmazlar. Liberallere göre, devletin eğitim sistemindeki aksaklıkları gidermesi ancak yapı içinde daha etkili programlar uygulanması ile sağlanabilir. Örneğin, yüksek nitelikte eğitim veren kurumlara parasal yardım, öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının azaltılması, ders araçlarının artırılması ve benzeri önlemlerle eğitimin niteliğinin yükselmesi ve dengesizliklerin önlenmesi olanaklıdır. Radikallere göre eğitim sistemindeki sorunların kaynağı bu sistemin sınırlı çerçevesi dışındadır. Eşitsizliklerin, aksaklıkların kökeni kapitalist üretim biçiminin yarattığı sınıfsal yapıda, üretim ağı içinde aranmalıdır. Bu yapı korunduğu sürece eğitimin yapısında kökten değişiklikler beklenmemelidir. Kısacası, okullar bu yapı içinde liberallerin terimleriyle "başarısızlıklarına" sistemin terimleri ile "başarılı" olmaya devam edeceklerdir.¹⁹

TOPLUMSALLAŞTIRMA KURUMU OLARAK EĞİTİM

Şekil 1 de toplumsallaştırma kurumlarının üretim ilişkileri ağı içindeki konumu belirtilmeye çalışılmıştır. Belirli bir üretim biçiminin gerektirdiği davranış biçimleri, kişilikler, değer yargıları ve normların oluşturulmasında, geliştirilmesinde bu kurumlara büyük görevler düşer. En önemli toplumsallaştırma kurumları olan aile ve okulda egemen toplumsal ilişkiler bütünü, üretimin toplumsal ilişkilerinin bu kurumlar üzerindeki imgeleri, yansımalarıdır. Birincil olanın üretim güçlerinin gelişme düzeyi olması, toplumsallaştırma kurumlarının karşı etkilerini azımsamamız gerektiği anlamına gelmemelidir; çünkü bu kurumlar toplumsal yapının meşru kılınması, ömrünün uzatılması gibi işlevleri yerine getirirler. Kapitalist toplumda aile ve okul birbirlerini bütünleyen kurumlar olarak düşünülmelidir. Kapitalist ideolojinin en ilkel biçimiyle, en bilinçsizce de olsa ilk tanıtıldığı yer ailedir. Toplumsal işbölümünün farklı aşamalarında çalışan sınıf ve tabakalar toplumsal pratikte içinde buldukları ilişkiler yapısını çoğu kez bilinçsiz olarak aile yaşamlarında da uygulamaya çalışırlar. Böylece, sıradüzenin her bir aşamasına koşut olarak ailelerin alt-kültürleri oluşur. Örneğin, egemen sınıfların çocuklarında görülen kendine güvenme, özgür davranma gibi özelliklerin yerini baskı altındaki sınıflarda itaatli, disiplinli olmak, çok çalışmak gibi nitelikler almaktadır. Ailelerin farklı alt-kültürleri yanısıra, tüm aileler için -aynı ölçülerde olmasa da- geçerli olan ortak bir kültür toplumsal ve iktisadi yapının gereği olarak gelişir. Örneğin, ailede babanın tartışmasız yetkisi, aile üyeleri arasındaki güç ilişkileri, hak ve sorumlulukların yapısı kapitalist üretim ilişkilerini yansıtır.

Eğitim aile içindeki ilişkiler bütününe daha sistemli, daha tutarlı olarak sürdüren ve pekiştiren bir kurumdur. Eğitim kurumlarının tarihsel evriminde kısaca değinildiği gibi kitle eğitimi kapitalist üretim biçiminin gerektirdiği her aşamadaki işgücü gereksinmelerine koşut olarak geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Böylece, önceleri fabrikada verilen eğitim devlet tarafından eğitim kurumlarında verilmeye başlanmıştır. Egemen sınıflar açısından kitle eğitiminin iki önemli işlevi yerine getirmesi gerekir: a) toplumsal sınıf yapısının yeniden üretilmesi, b) sıradüzenin her bir aşamasında çalışacaklara verilecek eğitimin süre ve niteliğinin üretimin toplumsal ilişkilerini yansıtması. Şimdi de bu işlevlerin hangi araçlarla yerine getirilmeye çalışıldığını görelim. Toplumsal sınıf yapısının yeniden üretimi sınıflar arasında eğitim olanaklarının eşit olmayan biçimde dağıtılması ön koşulunu gerektirir. Eğitimin uzun süren ve parasal olanaklar gerektiren niteliği, bu kurumların sınıflar arasında ayırım gözetmeden dengeli dağılımının devlet tarafından yerine getirilmemesi, yüksek nitelikli eğitim sağlayan pahalı özel kurumların varlığı ve benzeri araçlar bu amaca hizmet ederler. Bu önlemlere karşın yapının emebileceğinin ötesinde bir istem fazlalığı varsa bu fazlalık ya farklı yönlere-örneğin, meslek okullarına, sanat okullarına, mektupla öğrenim ve benzerlerine-yöneltir, veya eğitimin belirli aşamalarında oluşturulan barajlar aracılığı ile tümüyle sistemin dışına atılır. Böylece, toplumsal işbölümüne koşut olarak tabandan yukarı doğru daralan, emekçi kitlelerin tabanı, egemen sınıf ve tabakaların tavanı oluşturduğu yapı benzer nitelikleriyle eğitim sisteminde de yaratılmış olur. Sıradüzenin her bir aşamasında çalışacaklara verilecek eğitimin, üretimin toplumsal ilişkilerini yansıtması sağlanır. Burada aile ve okulun birbirlerini bütünleyici özelliklerini görebiliriz. Farklı toplumsal sınıflardaki ana babaların eğitim kurumlarından bekledikleri bu sınıfların alt-kültürlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Ailede olduğu gibi, eğitim kurumlarının tüm aşamalarında da kapitalist üretim biçimini gerektirdiği değerler, normlar, inanç ve davranış biçimlerini içeren kişilikler yaratılmasına çalışılır. Örneğin, disiplin, mülkiyete saygı, yarışma, aile dışında bir yetkenin benimsenmesi gibi. Bu nitelikler üretimin toplumsal sıradüzenine koşut olarak eğitimin farklı aşamalarında yatay ve düşey farklılıklar gösterir. Yatay farklılaşma; okul içi ilişkiler yapısı aynı aşamadaki eğitim kurumlarında-örneğin tüm ilköğretim kurumlarında-öğrencilerin toplumsal sınıf kökenlerine göre değişiklik gösterir. Bir gecekondu mahallesi, bir işçi semti ilkokulu ile egemen sınıfların çocuklarının eğitildiği bir ilkokuldaki toplumsal ilişkiler yapısı belirgin farklılıklar gösterir. Birincilerde disiplin, itaat, saygı; ikincilerde ise kendine güven, özgür davranma ve benzeri niteliklerin geliştirilmesine çalışılır. Düşey farklılaşma; eğitim sisteminin farklı aşamalarında -örneğin, ilk veya ortaöğretim ile yükseköğretim kurumlarında - geçerli toplumsal ilişkiler bütünü de belirgin farklılıklar gösterir. Yükseköğretim kurumlarında eğitilen kimseler büyük bir olasılıkla toplumsal işbölümünde üst aşamaları oluşturacaklarından kişilikler ve davranış biçimleri de bu aşamanın gereksinmelerine koşut olarak geliştirilmelidir.

Kapitalist üretim totaliterdir. İdeolojik düzeyde, eşitlik, demokrasi, özgürlük gibi kavramlara sahip çıkılması üretimde işbölümünün sıradüzensel yapısı ile çeliştiğinden bu çelişkinin gizlenmesi veya meşru kılınması gerekmektedir. Bu amaca ulaşılmasında eğitim kurumlarına önemli görevler yüklenir.

Kuramsal olarak, toplumun tüm sınıf ve tabakalarına eğitim özgürlüğü tanınmıştır. Eğitimlerini üst aşamalara değin başarı ile sürdürebilenler sınıf kökenlerine bakılmaksızın işbölümünün en üst aşamalarında görev alabilirler. Kısacası, başarıya ulaşmak, gelir düzeyini yükseltmek olanağının toplumun tüm üyelerine tanındığı savlanır. Herkes toplumsal işbölümünde kavrama yeteneğine, zekasına, bilgi düzeyine uygun aşamalarda görev alır. Bu nedenle, kişiler başarısızlıklarından dolayı kapitalist sistemi değil, kendilerini suçlamalıdır. Temel taşı eğitim oluşturdugu bu görüş kitlelere yayılarak toplumsal yapının meşru kılınmasına çalışılır. Ancak, yapılan bilimsel araştırmalar bu savın tartışılabilirliğini ortaya koymuştur. Örneğin, S.Bowles ve H.Gintis tarafından yapılan geniş kapsamlı bir araştırmada aynı zeka düzeyindeki kişilerden üst toplumsal sınıf kökenli olanların yaşamlarında iktisadi açıdan başarılı olma olasılıklarının alt toplumsal sınıf kökenlilere göre 27 kez daha yüksek olduğu saptanmıştır.²⁰ Bunun yanında, aynı eğitimi alan ve aynı sınıf kökenine sahip kişilerden zeka testlerinde en başarılı olanların, en başarısızlara göre yaşamlarında iktisadi açıdan başarılı olma olasılıklarının ancak 2.1 kez daha yüksek olduğu görülmüştür. Özetlersek, iktisadi başarı, eğitim, sınıf kökeni ve yetenek arasında var olan yakın ilişkilerin ana belirleyicisi kişinin sınıf kökeni olup diğerleri ikincil ve buna bağlı olarak değişmektedir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz; herhangi bir toplum biçimi ile eğitim sistemi arasında, son çözümlemede üretim teknolojisi ve üretimin sosyal ilişkilerince belirlenen sıkı bir karşılıklı etkileşim söz konusudur. Bu bütünlüğün yanısıra, eğitim toplumsal yapı içinde üretime dönük -ilerici- ve sistemi savunucu -tutucu- nitelikleriyle karşıtları bir arada bulundurur. Belirli bir tarih kesitinde hangi niteliğinin ağır bastığı ise toplumdaki sınıflar arası güç dengesince belirlenir.

SOCIAL STRUCTURE AND EDUCATION

ABSTRACT

This study attempts to summarize the views put forward by radical economists in the USA, concerning the functions of educational institutions in a capitalist society.

The first part presents a brief outline of the reciprocal relations between social structure and the roles performed by educational institutions in precapitalist, capitalist and monopoly capitalist USA. The second part is conservative, liberal and radical views of the roles played by educational institutions in the capitalist mode of production. The problems faced, the sources and remedies proposed from each point of view are also summarized.

The last part explains radical views on the subject. It is claimed that educational institutions in a capitalist society basically fulfill the following functions;

20. S.BOWLES and H.GINTIS, *IQ in the U.S. Class Structure*, Discussion Paper Series n.262, Harvard Institute of Economic Research, December, 1972.

- 1) They instill skills and attitudes which are complementary to the hierarchical structure of the social relations of production, and
- 2) They reproduce and legitimize class distinctions. This twofold function of education in a class society is
- 1) Progressive in that it helps develop the means of production and
- 2) Regressive in that by fostering an ideology of the system it supports class distinctions. The social system reacts in a reciprocal relationship with these two educational functions. Education as a social institution helps in developing certain personality traits (dependability, internalization of norms, respect of rules, motivation, docility, dominance, etc.) parallel to the hierarchy of social divisions of labor. Therefore school society reflects the vertical and horizontal differentiations in work relations. As an important socialization institution the family serves to reproduce patterns of class and culture from generation to generation. Education helps consolidate this socialization.

BIBLIOGRAPHY

- BECKER, G.S., *Human Capital*, New York: Columbia University Press, 1964.
- BLAUG, M., (ed.), *The Economics of Education*, Harmondsworth: Penguin, 1968.
- BOWLES, S., Contradictions in U.S. Higher Education, *Readings in Political Economy*, (ed.) J.Weaver, New York: Beacon and Allyn, 1973.
- BOWLES, S., Schooling and Inequality from Generation to Generation, *Journal of Political Economy*, May-June, 1972.
- BOWLES, S., The Integration of Higher Education into the Wage Labor System, *The Review of Radical Political Economics* vol.6, no.1, 1974.
- BOWLES, S., Unequal Education and the Reproduction of the Social Division of Labor, *The Review of Radical Political Economics*, vol.3, no.4, 1972.
- BOWLES, S. and GINTIS, H., *IQ in the U.S. Class Structure*, Discussion Paper Series no.262, Harvard Institute of Economic Research, December, 1972.
- BOWLES, S. and LEVIN, H., The Determinants of Scholastic Achievement: An Appraisal of Some Recent Evidence, *Journal of Human Resources*, Winter, 1968.

- EDWARDS, R.C. et al. A Radical Approach to Economics, *Problems in Political Economy: An Urban Perspective*, (ed.) D.M. Gordon, Lexington, Massachusetts: D.C. Heath and Company, 1971.
- EDWARDS, R.C. et al., (eds.) *The Capitalist System*, Englewood-Cliffs, 1972.
- FRIEDMAN, M., *Capitalism and Freedom*, Chicago: University of Chicago Press, 1962.
- GINTIS, H., Towards a Political Economy of Education: A Radical Critique of Ivan Illich's Deschooling Society, *Harvard Educational Review*, vol.42, no.1, 1972.
- GORDON, D.M. (Ed.) *Problems in Political Economy: An Urban Perspective*, Massachusetts: D. C. Heath and Company, 1971.
- GUTRIE, J. et al. *Inequality and Schools*. Washington: The Urban Coalition, 1969.
- HARRISON, B. Education and Underemployment in the Urban Ghetto. *Problems in Political Economy: An Urban Perspective*, ed. D.M. Gordon, Massachusetts: D.C. Heath and Company, 1971. pp. 181-193.
- ILLICH, I. Why We Must Abolish Schooling. *New York Review of Books*, July 2. 1970.
- OWEN, J.D. Inequality and Discrimination in the Public School System: Some Empirical Evidence. *Economics: Mainstream Readings and Radical Critiques*, ed. D. Mermelstein, New York: Random House, 1970, pp. 137-147.
- SCHULTZ, T. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, March, 1961, pp. 1-17.
- SEXTON, P.C. *Education and Income*, New York: Viking, 1964.